

Finlandsgatan i Akalla

Arkeologisk utredning etapp 1 och 2

Fornlämning L2014:8130
Akalla 4:1
Spånga socken
Stockholms kommun
Stockholms län
Uppland

Reidar Magnusson

Finlandsgatan i Akalla

Arkeologisk utredning etapp 1 och 2

Fornlämning L2014:8130

Akalla 4:1

Spånga socken

Stockholms kommun

Stockholms län

Uppland

Reidar Magnusson

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2020

Samtliga foton av Reidar Magnusson.

Omslag: Stensättningen L2014:8130 från nordöst.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande 863546.

ISBN 978-91-7453-848-9

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	5
Målsättning och metod	5
Topografi och fornlämningsmiljö	6
Topografi	6
Fornlämningsmiljö	6
Utredningsområdet	6
Ettapp 1	7
Genomförande	7
Resultat	7
Ettapp 2	10
Genomförande	10
Resultat	11
Utvärdering	12
Referenser	12
Kart- och arkivmaterial	12
Litteratur	12
Tekniska och administrativa uppgifter	13
Bilagor	14
Bilaga 1. Objektstabell	14
Bilaga 1. Schakttabell	14
Bilaga 2. Provrutor	14

Figur 1. Utredningsområdet markerat med en blå ring. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har genomfört en arkeologisk utredning etapp 1 och 2 i Akalla, Stockholms kommun, i området kring Finlandsgatan. Utredningen föranleddes av att en ny detaljplan ska tas fram för området.

Vid etapp 1 identifierades sex boplatslägen samt en möjlig stensättning, dessutom kunde det konstateras att områdets västra del innehöll mer än 15 övningsvärn från tiden då det var ett militärt övningsområde. Dessa betraktas som *övriga kulturhistoriska lämningar*. Efter utredningsgrävningen under etapp 2 så kunde samtliga boplatslägen samt den möjliga stensättningen avfärdas. Förutom den tidigare kända stensättningen L2014:8130 och området med övningsvärn påträffades inget av antikvariskt intresse inom utredningsområdet.

Inledning

Stockholms kommun planerar för en ny detaljplan för området kring Finlandsgatan i Akalla (figur 1). Men anledning av detta så genomförde Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) en arkeologisk utredning av området. Projektledare var Reidar Magnusson. Uppdraget genomfördes på uppdrag av Länsstyrelsen i Stockholms län och bekostades av Stockholms kommun.

Fältarbetet genomfördes under oktober månad 2019.

Målsättning och metod

Målsättningen med utredningen var att identifiera fornlämningar och kulturhistoriska lämningar inom utredningsområdet.

Resultaten från utredningen ska kunna användas vid Länsstyrelsens fortsatta tillståndsprövning och utgöra underlag inför eventuella kommande arkeologiska åtgärder. Resultaten ska även kunna användas som underlag för planering.

Den arkeologiska utredningen bestod av två etapper. Den första etappen omfattade arkiv- och kartstudier för det aktuella utredningsområdet och dess närområde. Efter detta följde en fältinventering. Denna syftade till att identifiera synliga lämningar samt lägen för dolda fornlämningar, främst lägen för boplatser.

Den följdes av en andra etapp som syftade till att fastställa antikvarisk status för de objekt som framkom vid fältinventeringen. För de boplatslägen som identifierats under fältinventeringen blev söschaktsgrävning med hjälp av grävmaskin aktuellt. Schakten återfylldes löpande. Området förväntades vara så tillgängligt att grävning av provrutor med handredskap inte behövde bli aktuellt, även om beredskap för detta fanns.

Schakt och eventuella anläggningar dokumenterades digitalt genom inmätning med handburen GPS (Trimble Juno) samt skriftligt i form av beskrivning i text. Eventuella fynd fördes till respektive anläggning eller schakt där de påträffats. Digitala foton togs fortlöpande.

Topografi och fornlämningsmiljö

Topografi

Utredningsområdet ligger i ett småkuperat landskap med lutning mot nordöst samt med inslag av berg i dagen. De högre liggande partierna är ofta bevuxna med skog, medan de lägre partierna har utgjort lerslätter som historiskt sett varit uppodlade. Närområdet är hårt exploaterat och den ursprungliga topografin är inte alltid lätt att utläsa i landskapet. De ovan nämnda förutsättningarna med skogklädda höjder och uppodlade dalar gäller heller inte längre för närområdet på grund av det hårda bebyggelsestrycket. Järvaältet med Igelbäckens kulturresevat utgör ett större öppet område i väster.

Fornlämningsmiljö

Den enda kända lämningen inom utredningsområdet är L2014:8130 vilket är en stensättning som skadats av ett övningsvärn. Stensättningen är 6,5 meter i diameter, 0,5 meter hög, rund och ofylld samt bestående av stenar med 0,35–0,75 meters storlek. Inom 500 meter från utredningsområdet finns i övrigt ett gravfält (L2013:1058), bestående av elva runda eller närmast runda stensättningar, ett röse (L2014:8152) samt några undersökta högar (L2013:1385, L2014:8073 och L2014:8334). Detta gör att det omedelbara närområdet har relativt få kända fornlämningar jämfört med övriga delar av norra Stockholm, Järfälla och Sollentuna (Biuw 1992; Qviström & Tollin 2002).

En kilometer västsydväst om utredningsområdet ligger en koncentration med kända fornlämningar på och omkring Akalla bytomt. Bortsett från denna och andra närliggande bytomter så finns det få kända förhistoriska boplatser inom en flera kilometer stor radie. Vid studier av tillgängligt kartmaterial kan man inte se annat än att utredningsområdet i historisk tid varit bevuxet med skog.

Utredningsområdet

Utredningsområdet var drygt 5 hektar stort. Det genomkorsades av flera cykelvägar och markarbeten i samband med anläggandet av vägarna kan ha påverkat marknivåerna. Lämningar som påträffades riskerade att vara påverkade i olika hög grad av dessa faktorer. Störst potential för fornlämningar bedömdes de västra, högre liggande delarna av utredningsområdet ha.

Utredningsområdet kunde inte förväntas innehålla några omfattande boplatslämningar från järnåldern. Den småkuperade terrängen med nivåer på 25–35 meter över havet kunde dock dölja stenåldersboplatser. Möjligen fanns även mindre ensamliggande stensättningar i utredningsområdet.

Etapp 1

Genomförande

Utredningen inleddes med arkiv- och kartstudier. I detta fall bestod dessa i huvudsak av att försöka hitta kartor i Lantmäteriets digitala arkiv som visade undersökningsområdet. Syftet var primärt att spåra hur marken i utredningsområdet använts i historisk tid samt identifiera den naturliga topografin för att bättre förstå resultaten från fältarbetet.

Etapp 1:s fältarbetsdel bestod av en systematisk inventering av utredningsområdet – dels för att identifiera synliga fornlämningar, dels för att identifiera boplatslägen för utredningsgrävning i etapp 2.

Resultat

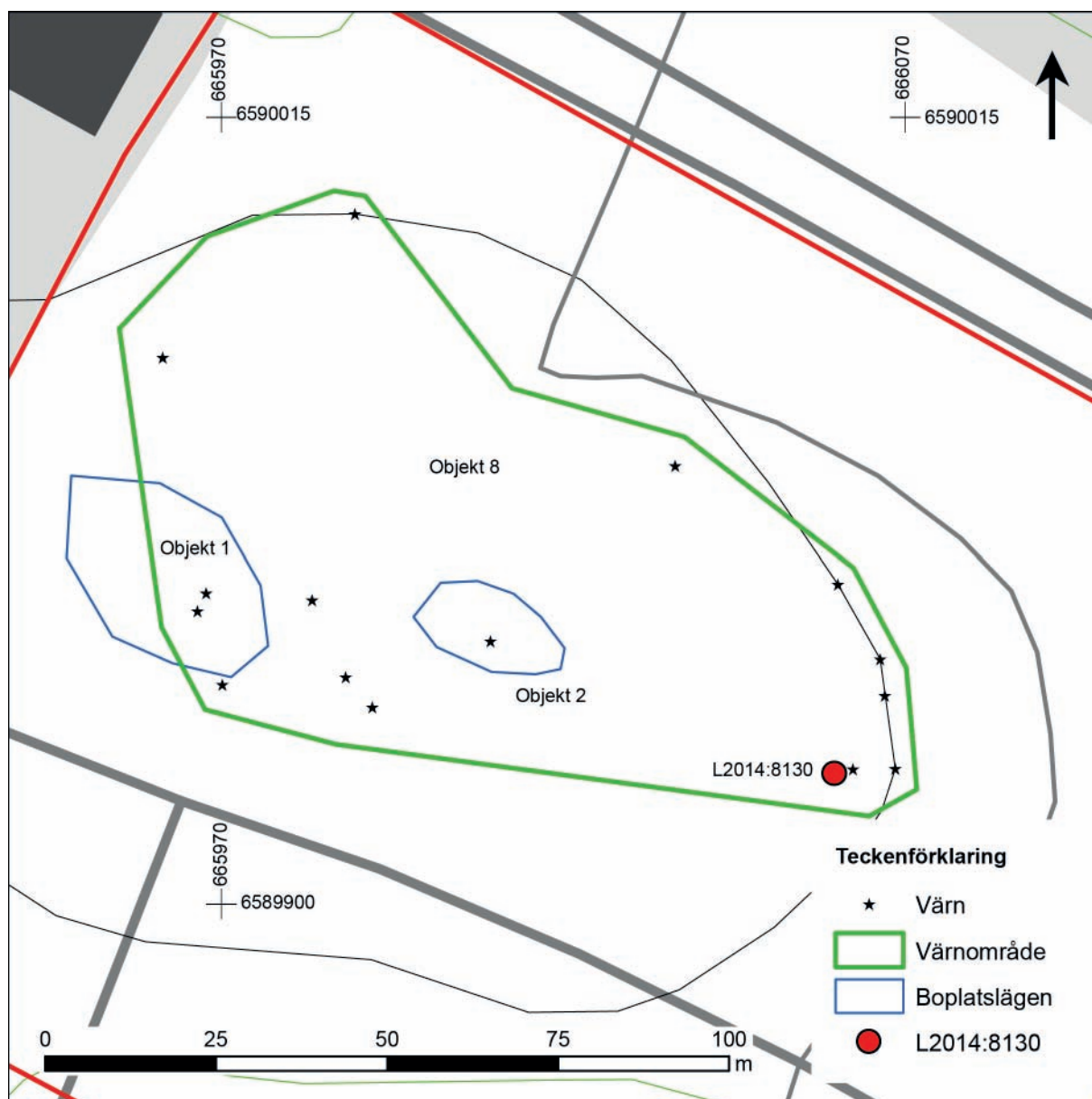
Fältinventeringen konstaterade att utredningsområdets nordöstra delar består av skogsmarker som dikats ut i historisk tid och därmed förmodligen haft dåliga dräneringsförhållanden. Detta område bedömdes ha låg potential för fornlämningar och valdes bort när boplatslägen valdes ut för utredningsgrävning under etapp 2. Hela den höjd som utgjorde utredningsområdets västra och nordvästra del innehöll en stor mängd grävda värn från militärövningar (figur 2). Dessa är primärt lokaliserade invid höjdens branter, men även på plana ytor inne på höjden. Järvafältet var ett militärt övningsområde mellan 1915 och 1968, så värnen har en relativt säker datering. Dessa utgör objekt 8, en *övrig kulturhistorisk lämning* (figur 3).

Figur 2. Ett exempel på en av de många värnen på höjden där objekt 1, 2 och 7 var belägna.

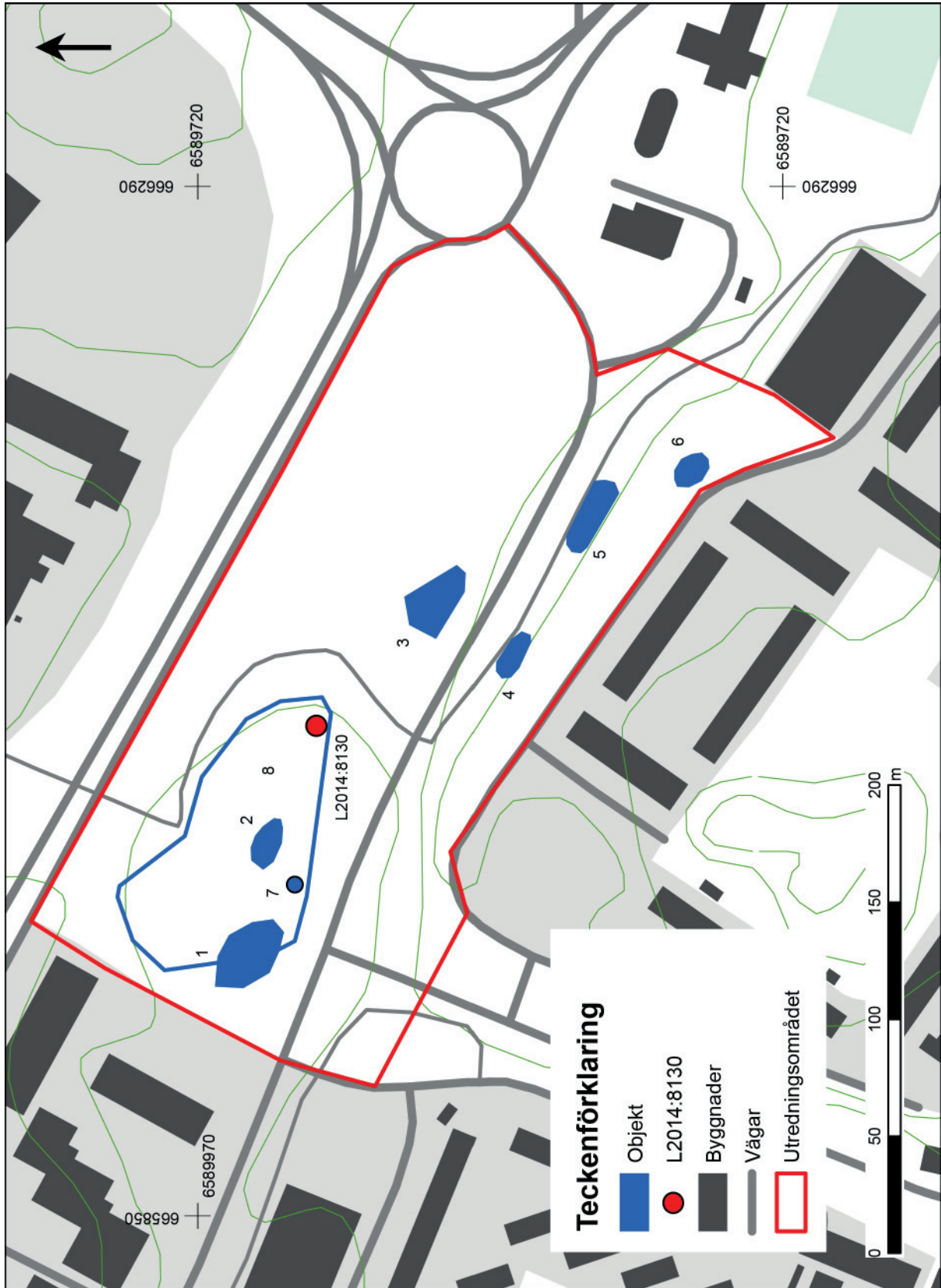
Värnen är normalt sett rektangulära, typiskt sett $2 \times 1,5$ meter stora och 0,4–0,5 meter djupa. Enstaka värn är förstärkta med sten. De flesta är grävda i kanten av höjden innan marken faller mot lägre liggande nivåer. Flertalet finns i söder och östnordöst där de naturliga höjdskillnaderna mot lägre liggande terräng är som störst.

Vid en genomgång av liknande lämningar över resten av Järvafältet kan konstateras att de i undantagsfall finns registrerade i Kulturmiljöregistret (KMR), även om de kan förväntas finnas i mycket stort antal.

Figur 3. Plan som visar ett urval av de grävda värnen samt området där värn påträffades. Utdrag ur Fastigbetskartan. Skala 1:1 000.

I utredningsområdets södra och västra del påträffades ytterligare sju objekt som behövde undersökas i en etapp 2, varav sex var boplatslägen för stenåldersboplatser och ett av objekten utgjorde en möjlig stensättning (figur 4). Särskilt intressant bedömdes den plana höjden i utredningsområdets västra del som utgjorde objekt 1 vara.

Figur 4. Översikt över utredningsområdet med de aktuella objekten. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:2 500.

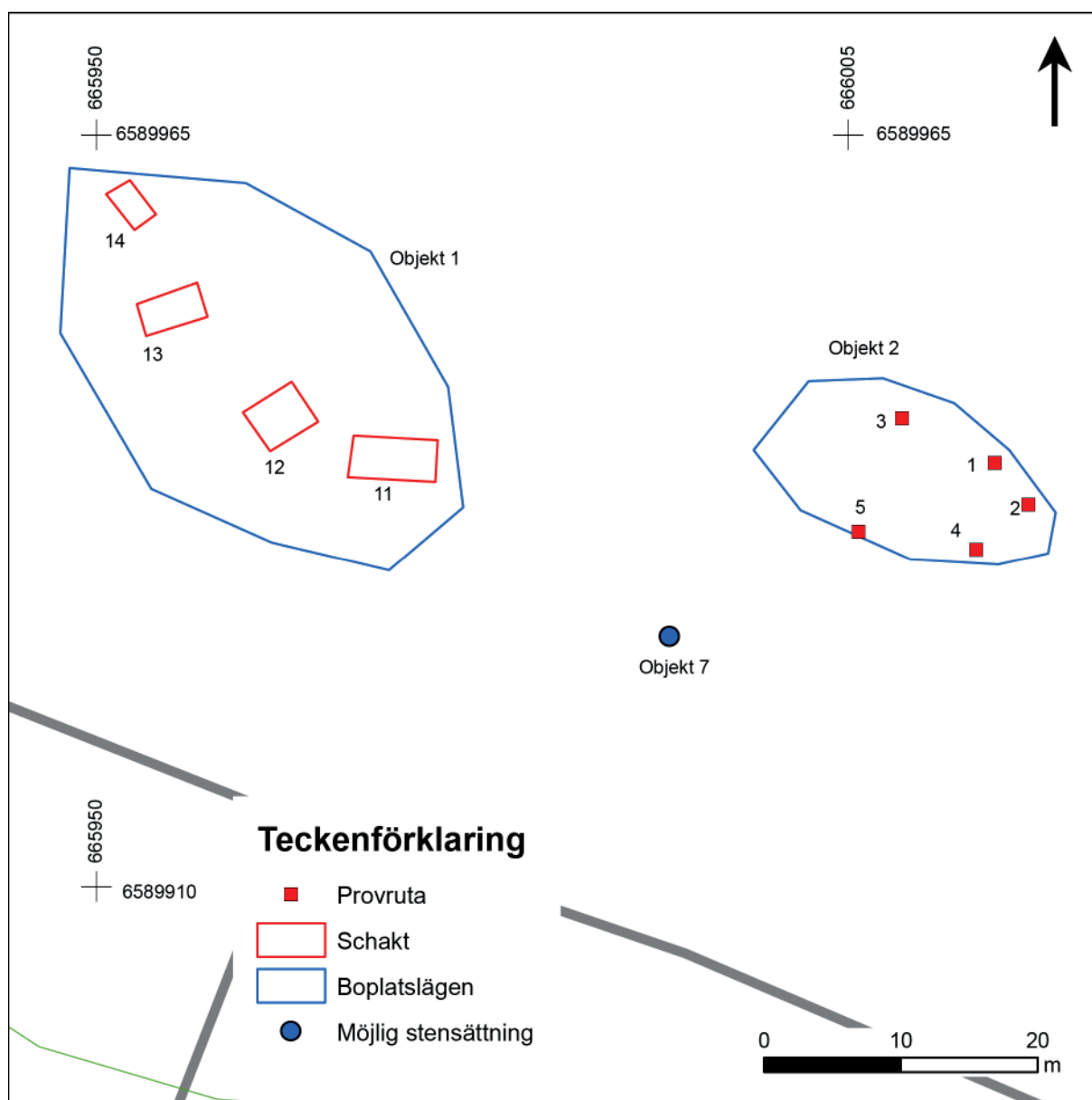
Etapp 2

Genomförande

Då två av objekten som utgjorde möjliga boplatslägen inte var tillgängliga för hjulburen grävmaskin så undersöktes dessa objekt med handgrävda provrutor. Totalt togs tio kvadratmeterstora provrutor upp (figur 5).

Kvarvarande objekt undersöktes med schakt upptagna med grävmaskin. Objekt 1 gavs högre prioritet och fler sökschakt lades i detta läge. Totalt togs schakt om 9% av boplatsläget objekt 1 yta upp. Totalt togs åtta schakt om 104,5 m² upp (figur 5–6).

Den möjliga stensättningen, objekt 7, undersöktes genom rensning med handredskap.

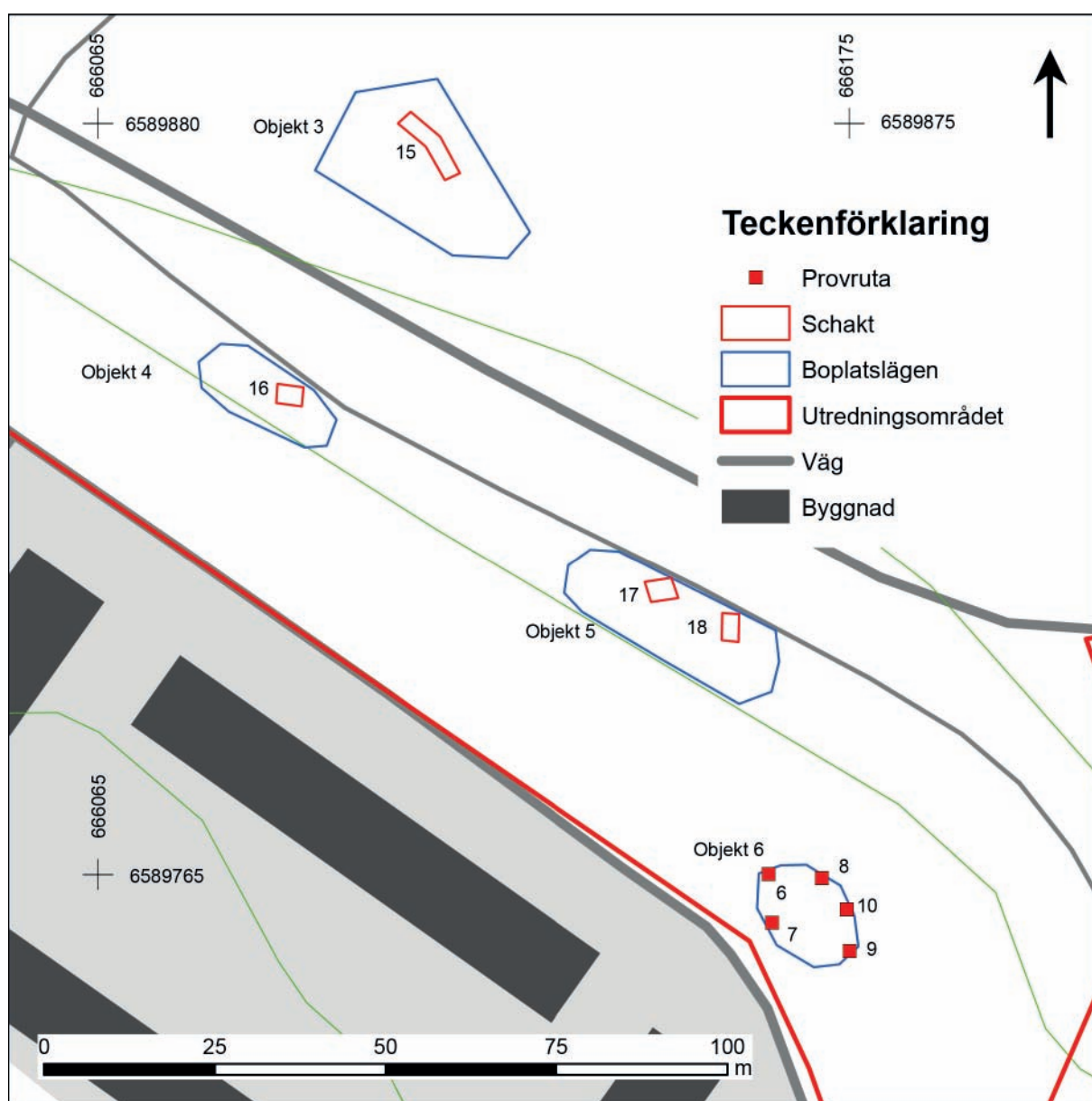
Figur 5. Plan som visar schakt och rutor på objekt 1 och 2 samt läget för objekt 7. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:500.

Resultat

Utredningens etapp 2 resulterade inte i att några nya fornlämningar påträffades inom utredningsområdet.

De upptagna rutorna (bilaga 3) eller schakten (bilaga 2) gav en bra och representativ bild av förhållandena på respektive objekt. Undergrunden vid objekt 1 och 6 var i huvudsak blockig morän eller berggrund, vid objekt 3 och 4 lera och vid objekt 2 och 5 silt.

Den möjliga stensättningen, objekt 7, kunde även den avföras. Det kunde konstateras att det var ett värn som fyllts igen med storlekssorterade stenar och därigenom bildat en stensättningsliknande lämning som sedan kommit att torvas över.

Figur 6. Plan som visar schakt och rutur på objekt 3–6. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:1 000.

Utvärdering

Utredningen kunde i huvudsak genomföras i enlighet med planen. Ett mindre avsteg var att två lägen visade sig vara otillgängliga för hjulburen grävmaskin på grund av tät uppvuxen skog, vilket gjorde att de fick undersökas med handgrävda provrutor.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Rikets allmänna kartverks arkiv

Häradsekonomiska kartan 1906, Sundbyberg J112-75-14

Häradsekonomiska kartan 1906, Sollentuna J112-75-9

Generalstabskartan 1873, Stockholm J243-75-1

Litteratur

Biuw, A. 1992. *Norra Spånga. Bebyggelse och sambälle under järnåldern*. Stockholmsmonografier 76. Stockholm.

Qviström, L. & Tollin, C. 2002. *Järvafältet. Översiktlig historisk landskapsanalys*. Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för ekonomi, avdelningen för agrarhistoria. Uppsala.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM19108
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-53313-2018, 2019-09-13
<i>Kulturmiljöregistret uppdragsnr:</i>	201901082
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk utredning etapp 1 och 2
<i>Undersökningsperiod:</i>	9–17 oktober 2019
<i>Personal:</i>	Reidar Magnusson (projektledare) Sofia Lindell
<i>Landskap:</i>	Uppland
<i>Län:</i>	Stockholm
<i>Kommun:</i>	Stockholm
<i>Socken:</i>	Spånga
<i>Fastighet:</i>	Akalla 4:1
<i>Fornlämning:</i>	L2014:8130
<i>Fastighetskarta:</i>	65G 9GS Sollentuna
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Koordinater:</i>	665905/6589891
<i>Höjdsystem:</i>	Ingen höjdmätning gjordes.
<i>Inmätningmetod:</i>	GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Inga dokumentationshandlingar utöver denna rapport.
<i>Fynd:</i>	–

Bilaga 1. Objektstabel

Objektsnr och typ	Storlek (m)	Beskrivning	Bedömning
Objekt 1. Boplatsläge	35x25	Plan höjd som är relativt stenfri.	Ej fornlämning
Objekt 2. Boplatsläge	25x12	Sänka på höjden med öppning mot sydöst.	Ej fornlämning
Objekt 3. Boplatsläge	27x20	Avsats som vetter mot nordnordöst.	Ej fornlämning
Objekt 4. Boplatsläge	20x10	Avsats som vetter mot nordnordöst.	Ej fornlämning
Objekt 5. Boplatsläge	35x10	Avsats som vetter mot nordnordöst.	Ej fornlämning
Objekt 6. Boplatsläge	18x12	Avsats öppen mot nord och öster.	Ej fornlämning
Objekt 7. Möjlig stensättning	1x1	Samling med storlekssorterad sten.	Ej fornlämning
Objekt 8. Område med övningsvärn	125x60	15< övningsvärn	Övrig kulturhistorisk lämning

Bilaga 2. Schakttabell

Schakt	Objekt	Djup (m)	Area (m ²)	Anmärkning	Anläggningar
11	1	0,2	21	0,05 m torv, 0,05 skogssilt sedan blockig morän.	–
12	1	0,2	14	0,05 m torv, 0,05 skogssilt sedan blockig morän.	–
13	1	0,25	12,5	0,05 m torv, 0,05 skogssilt sedan blockig morän.	–
14	1	0,35	6	0,05 m torv, 0,15 skogssilt sedan morän.	–
15	3	0,2	27,5	0,05 m torv, sedan lera.	–
16	4	0,25	8,75	0,2 m påförd matjord, sedan lera. Tegel påträffades.	–
17	5	0,2	8,75	0,1 m lera, sedan siltig morän. Kol påträffades.	–
18	5	0,35	6	0,05 m torv, 0,05 m skogssilt, sedan siltig sand. Kol påträffades.	–

Bilaga 3. Provrutor

Ruta	Objekt	X	Y	Yta (m ²)	Tjocklek (m)	Beskrivning
1	2	666015	6589941	1	0,15	Torv 0,05 m, sedan silt.
2	2	666018	6589958	1	0,12	Torv 0,05 m, sedan silt. Två 0,25 m stora stenar.
3	2	666009	6589944	1	0,25	Torv 0,05 m, sedan sand. Fynd av patronhylsa.
4	2	666014	6589935	1	0,15	Torv 0,08 m, sedan silt. Tre 0,3 m stora stenar i östra delen.
5	2	666006	6589936	1	0,2	Torv 0,05 m, sedan 0,1 m silt. Under det sand.
6	6	666163	6985765	1	0,17	Torv 0,05 m, sedan 0,1 m silt. Under det stenig morän.
7	6	666163	6985759	1	0,3	Torv 0,1 m, sedan stenig morän. Fynd av patronhylsa.
8	6	666171	6589765	1	0,25	Torv 0,2–0,25 m, sedan berggrund.
9	6	666175	6589754	1	0,15	Torv 0,15 m, sedan berggrund. Trianguleringspunkt i södra hörnet.
10	6	666175	6589760	1	0,3	Torv 0,1 m, sedan siltig morän.